

אֲשֶׁר לֹא-יְמוּלֶה אֶת-בְּשָׂר עַרְלָתוֹ וּנְכַרְתָּהּ הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּיהָ אֶת-בְּרִיתִי

טו הַפֶּר :

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם שְׁבִי אִשְׁתֶּךָ לֹא-תִקְרָא

טז אֶת-שְׁמָה שְׂרֵי כִי שְׂרָה שְׁמָה: וּבִרְכִיתִי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֶן וּבִרְכִיתִיהָ

דלא יגזר ית פקרא
דערלתי. וישתצי אנשא
ההוא מעמיה. ית קמי
אשני: טו. נאמר יי
לאברהם. שרי אשתך. לא
תקרי ית שמה שרי. ארי
שרה שמה: טז. נאברך יתה. נאף איתין מנה. לך פר. נאברכה

רט"ג (טז) וגם נתתי. ואתן. וברכתיה והיתה לגוים. ואברכנו והיה ממנו גוים. ממנה יהיו. ממנו יצאו.

חזקוני (טו) שרי כי שרה שמה. אמר רבי יהושע בן קרחה יו"ד שנטל הקב"ה משרי נחלק לשנים חציו לאברהם וחציו לשרה¹⁰.

(יז) ויאמר בלבו, ברשעים¹¹ נאמר "בלבו": ויאמר עשו בלבו (להלן כז מא), ויאמר המן בלבו (אסתר ו), ובצדיקים נאמר "על לבו": וישם דניאל על לבו (דניאל א ח), וישת דוד את הדבר על לבו¹², ללמדך שלכם של צדיקים מסור בידם, אבל הרשעים מסורים ביד לבם. ומה שכתוב כאן "בלבו", לפי שבדבר הזה היה 10 ב"ר מז. א. 11 שם לה. יא. 12 אין פסוק כזה. בב"ר שם הובא: "ויאמר דוד אל לבו" (ש"א כז, א) וראה שם כא. יג.

ספורנו (טז) וברכתיה, בהריון וכלידה ובגידול הכן שלא בצער, היפך קללת חוה באמרו "בעצב תלדי בנים" (ג טו). ואמו ששרה תהר חוליד ורנדל את בנה שלא בצער, כאמרם⁶⁴ "אשר פדה את אברהם (ישעי' כט כב), שפדאו מצער גידול בנים".

(יז) הלבן מאה שנה יולד. אף על פי שאפשר שתתעבר האשה אחרי ימי בחרותה, זה יקרה לה במשכב אדם בחור, אבל לא במשכב אדם זקן. הבת תשעים תלד. במשכב שום אדם, אפילו בתור⁶⁵.

64 סנהדרין יט ב וע"ש ברש"י ותוספות. 65 אברבנאל.

זכר לנקה¹³. אשר לא ימול, משיגיע לכלל עונשין ונכרתה, אבל רש"י אביו אין ענוש עליו [14] כרת אבל עובר בעשה. ונכרתה הנפש, הולך עירי¹⁵ ומת קודם זמנו].

(טו) לא תקרא את שמה שרי, דמשמע "שרי" ליולא לאחרים, כי שרה סתם שמה, שתהא שרה על כל¹⁶.

(טז) וברכתי אותה, ומה היא הברכה, שחזרה לנעוטה¹⁷.

13 שם קח. א. [14] ליתא בד"ר. 15 השוה רש"י שבת כה. ב ד"ה כרת. 16 ברכות יג. א. 17 ב"ר מז. ב.

(במד' ג א), והוא מן ונמלתם בשר ערלתכם (יא). וטעמו אם היה ראב"ע בר מצוה ולא ימול את בשר ערלתו יש עליו כרת, כי מצות הנער הקטן על האב, ואם אביו לא מלהו, ימול את עצמו בהיותו ברשותו⁴⁷. וכרת בידי שמים⁴⁸. והטועים יחשבו, כי אם מת הנער ולא נמול אין לו חלק לעולם הבא. ואין פ"י הנפש כרצונם⁴⁹, כי נפש כמו איש⁵⁰, וטעמו גוף שיש לו נפש, וכן נפש כי תחטא (ויקרא ד ב). וי"א כי כרת המת קודם נ"ב שנה⁵¹, וי"א כי כרת שיכרת שמו במות זרעו על כן אמר הכתוב מעמיה, כי מי שיש לו בנים כאילו חי ושמו לא נכרת.

(טז) וגם נתתי. כמו נתתי כסף השדה (כג יג), והנה שניהם על לשון עבר במקום עתיד.

47 ברשות עצמו. 48 כרת היא מיתה בידי שמים. 49 כרצונם של הטועים שפירשו נפש כאן נשמה. 50 כאן באה נפש כמובן איש, בהשאלה. 51 מת בחמשים שנה זו היא מיתת כרת (מ"ק כח, א). רש"י: הולך עירוי ומת

בשמו⁸¹ ואמר שלמה בנה גלא אמר אדוני המלך. וכן אמרו רד"ק רבותי ז"ל⁸² הקורא לרבו בשמו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. וכן האשה לבעלה כי אדניה הוא כמו שאמר: והוא ימשל כך (לעיל ג טז), וכן אמרה שרה ואדוני קן (להלן יח יב) ולא אמרה ואברהם זקן. ואברהם אמר ואם שרה (להלן פסוק יז). וכן אמר הכתוב דרך ספור: פתח בית האיש אשר אדניה שם (שופטים יט כו). לפיכך אמר לאברהם לא תקרא את שמה שרי ולא אמר כן לשרה על אברהם אלא אמר ולא יקרא (לעיל פסוק ה) ר"ל בפי האנשים הקוראים בשמך. ואמרו רבותי ז"ל⁸³ כי הקורא לשרה שרי אינו עובר בלאו ועשה, כי אברהם הוא שנצטוו עליה לא אחר שנאמר לא תקרא, כי שרה שמה, ר"ל יהיה שמה כמו שאמר והיה שמך אברהם (לעיל פסוק ה) ואחר שתקרא אותה אתה שרה כן יקראו לה הקוראים. ושינוי שמה כמו שפירשנו באברהם⁸⁴ ואמרו רבותי ז"ל⁸⁵ מתחלה שרי לאומתה ולבסוף שרה לכל העולם.

(טז) וברכתי, שאתן לה עדנה ואשיב לה מקורה ודרך נשים. ועוד פלא אחר יותר גדול אעשה עמה שתלד, זהו שאמר וגם נתתי, כמו נתתי כסף השדה (להלן כג יג). וברכתיה, בורע רב שיצא

77 יבמות מח. ב. 78 קידושין כט. א. 79 ראה לעיל פסוק י. 80 ראה מ"ק כח. א. 81 כן פי' הרד"ק שם. 82 לי"מ, וראה סנהדרין ק. א. 83 ברכות יג. א. 84 לעיל פסוק ה. 85 ברכות שם.

מולים ומקצתם אינם מולים. בבשרכם, והעבדים יליד בית ומקנה כסף בכלל כי שלהם הם.

(יד) ועל זכר, מבני ישראל כי להם המצוה והעונש, ובני בית שצוה למול לא צוה להם, אבל המצות לאברהם ולזרעו כדי שלא יהיו בבית אחד שתי אמונות, ויהיו לעם אחד שוים כאמונה ובמעשה. ואם לא ירצה אותו בן בית למול, ימכרו הישראלי אדוניו ולא ישהנו בביתו ערל יותר משנים עשר חודש כמו שקבלו רבותי ז"ל⁷⁷ והזכר ככם שיהיה ערל שלא ימול את בשר ערלתו, ונכרתה הנפש ההיא, והוא שהגיע למצוה ולא מל אותו אביו⁷⁸ אם אינו מל את עצמו חייב כרת, אבל אביו אינו חייב כרת עליו אבל עבר מצות עשה. ימול שרשו: נמל מבנין הקל מן ונמלתם⁷⁹. והכרת פירשו רבותי ז"ל שימות בחצי ימיו⁸⁰. הפר, בריתי שהיה ביני ובין אברהם היה גם כן ביני לבינו כי זרע אברהם הוא והוא ביטל אותו.

(טו) ויאמר... לא תקרא, כי האיש הוא הקורא לאשתו בשמה ולא האשה לאישה, אלא דרך כבוד בלשון אדנות קוראה לו לא בשמו, כי כל מי שיש לו מעלה על אחר אין ראוי לאשר למטה ממנו לקראו בשמו, כמו אביו או רבו או אדניו, וכן אמר על ירבעם וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא (מלכים א יא כז) קרא אותו מורד במלך לפי שקרא שלמה

כראשית יז לך לך

קצט

ותהי לכנשן. מלכין
דשלטין בעממא מנה
יהון: יז. ונפל אברהם,
על אפוהי נחדי, נאמר
בלביה. הלכר מאה שנין יהא וְלד, ואם שנה, הבת תשעין שנין תליד: יח. נאמר

יז והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו: ויפל אברהם על פניו ויצחק ויאמר
יח בלבן מאה שנה יולד ואם שנה הבת תשעים שנה תלד: ויאמר

שנאמר: אחרי כלותי היתה לי עדנה (להלן יח ב). וברכתיה, רש"י
בהנקת שדים¹⁷, כשנצרכה לך ביום משתה של יצחק שהיו
מרננין עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרים כננו הוא
והביאה כל אחת בנה עמה ומניקתה לא הביאה, והיא הניקה את
כלם, הוא שנאמר: הניקה בנים שרה (להלן כא ז), ב"ר¹⁸ רמזו
במקצת.

(יז) ויפל אברהם על פניו ויצחק, זה תירגם אנקלוס: וחד, לשון
שמחה, ושל שרה¹⁹ לשון מחוך. למדת שאברהם האמין ושמח²⁰
ושרה לא האמינה ולגלגה. וזהו שהקפיד הקב"ה על שרה ולא
הקפיד על אברהם. הלבן, יש תמיהות שהן קיימות, כמו: הנגלה
נגליתי (ש"א ב, כז), הרואה אתה (ש"ב טו כז), אף זו היא קיימת,
וכך אמר בלבו: הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב"ה עושה לי.
ואם שרה הבת תשעים שנה, היתה כדאי לילד. ואף על פי שדורות
הראשונים היו מולדין בני ת"ק שנה, בימי אברהם נתמעטו
השנים כבר ובא תשות כח לעולם, צא ולמד מעשרה דורות
שמנח ועד אברהם שמהרו תלדותיהן בני ס' ובני ע'.

(יח) לו ישמעאל יחיה, הלואי שיחיה ישמעאל, איני כדאי לקבל
18 נג. ט. 19 להלן יח, יב: ותצחק שרה, וחיית שרה. 20 ולאונקלוס
גופיה תיקשי מגיל לפרושי הכי, ואי משום דלא הקפיד הקב"ה על אברהם, דילמא
משום דנפיש זכותיה. ו"ל דיעקר הראיה ממאי דא"ל וקראת את שמו יצחק ע"ש
הצחוק (בפירוש רש"י בפסוק ט) ואם אימא דפירושו מחוך פשיטא דלא היה מצוה אותו
כן (משכיל לדוד).

(יז) הלבן מאה שנה יולד. תמה כעבור היות זרע הזקן קר על כן ראב"ע
לא יולד. והתימה הגדול איך תלד אשה שנפסק דמה, והבן
מהדם יבנה ויכונו. וכאשר תסתכל ותרא כי דבר שרה נפלא מדבר
אברהם⁵², כי הנה מצאנו אבות שכל אחד הוליד בן, והוא גדול
יותר מתשעים שנה, וחיי הדורות בימי אברהם ארוכים מחיי דור
ודור⁵³, וכאשר נסתלק המלאך, מיד מל בנו וכל ילידי ביתו
ומקנת כספו.

קודם זמנו. 52 הפלא היה יותר גדול, כי לא מצאנו עוד מפורש במקרא שאשה בגיל
כזה תלד. 53 מדורות אחרים אחריו. אהל יוסף: מחיי דור דוד.

מורצה. זה הוא והיתה לגוים, אמר על עשו ויעקב או על יעקב רד"ק
לבדו כתרגומו וכן מלכי עמים כתרגומו, כמו שכתבנו למעלה⁸⁶.
(יז) ויפל, כמו שפירשנו למעלה⁸⁷, דרך הודאה והשתחויה על
מה שאמר לו מענין שרה. ויצחק, שמח בלבו, כתרגומו: וחד,
לא דרך לעג ושחוק. הלבן מאה שנה, כי כשיהיה לו הבן יהיה בן
מאה אפילו תתעבר אשתו מעתה, כי בן צ"ט היה וכן תהיה שרה
בת תשעים כשתלד. והתמיהה שתמה לא לפי שלא האמין, כי
כבר אמר: והאמין בה' (לעיל טו ו), אלא כאדם התמה ואומר
דבר גדול הוא זה אם יעשה עמי האל זה, ואמר ואם שרה, כי זה
יהיה יותר תמה בעיני בני העולם שזקנה בת תשעים תלד וכל שכן
שהיתה עקרה בטבעה.

(יח) ויאמר... לו ישמעאל, כלומר די כמה שנתת לי ישמעאל כי
86 פסוק ו. 87 פסוק ג.

רס"ג (יז) ויצחק, וישמת. הלבן מאה שנה יולד, האם בן מאה שנה
יולד.

(יח) אל האלהים, לפני האלהים. יחיה לפניך, יחיה עמו לפניך.

רמב"ן (יז) ויצחק, תרגם אונקלוס וחד, וכן הדבר כי הצחוק פעם יאמר
ללעג ופעם לשמחה, כמו משחקת בתבל ארצו (משלי ח לא),
משחקים לפני ה' (ש"ב ו ה). ולפי דעתי שהכונה בלשון הזה, כי
כל רואה ענין נפלא באדם לטוב לו ישמח עד ימלא שחוק פיו.
והוא מה שאמרה שרה צחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק לי
(להלן כא ו). כענין אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה (תהלים קכו
ב). וכן עשה אברהם כאשר נאמר לו זה שמח ומלא שחוק פיו,
ויאמר בלבו ראוי זה לשחוק כי הוא ענין נפלא מאד, הלבן מאה
שנה יולד ואם שרה בת תשעים שנה תלד, ולא יהיה זה לשחוק
ולשמחה ויקצר [הכתוב בתמיהה כי היא נקשרת כמה שאמר
ויצחק]⁴⁴, וכן הגם הלום ראיתי (לעיל טז יג), נקשר בראש
הפסוק, כי אמרה הגם הלום ראיתי השם שנגלה לי כי ראה בעיני,
ולא אקראנו אל ראי. וכן הנגלה נגליתי אל בית אביך (ש"א ב כז),
קשור עם למה תבעטו בזבחי ובמנחתי (שם כט), יאמר האם
בחרתי בכס שתבעטו בזבחי ומנחתי ולמה תעשו כן. או שתהיה

הלבן מאה שנה בשאלה לרבר פלא, לא כדבר נמוע, כמו
התשפוט את עיר הדמים (יחזקאל כב ב), ענינו התרצה לשפוט
אותה ולהודיעה את כל תועבותיה, וכן התעייף עיניך בו ואיננו
(משלי כג ה), וכן המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת
(לעיל ג יא) כלומר האם עלה בדעתך על הלב [לאכול מן העץ,
וכן זה האם יעלה על הלב שלבן]⁴⁴ מאה שנה יולד, שרה בת
תשעים שנה תלד, ואחר כן אמר לו שיהיה הנס הזה עם חיי
ישמעאל. הלבן מאה שנה יולד, אין הפלא בכך מאה שנה שיוולד,
כי האנשים יולידו כל ימי היות בהם הליחה בני תשעים וכני מאה
גם בדורות האלה, אף כי בימי אברהם שלא עברו מימיו פי
השנים⁴⁵, והנה אחרי זה ארבעים שנה הוליד בנים רבים
מקטורה⁴⁶, אבל אמר הלבן מאה שנה שלא הוליד בכחרותו מן
האשה הזאת, יולד ממנה עתה אחרי מאה ואחרי תשעים שפסק
ממנה ארח נשים כי ידע כן, ולכן לא⁴⁷ אמר כן מתחלה כשנאמר
לו ונתתיך לגוים (לעיל פסוק ו), עד אמרו אליו כי משרה יולד,
וצוה אותו וקראת את שמו יצחק, כעבור הצחוק שעשה אברהם,
וזה לאות כי היה לאמונה ולשמחה. ואחרי שקרא אותו אברהם
כן כאשר צוה ה' אותו, אמרה שרה הכי קרא שמו יצחק, כי צחוק
עשה לי אלהים.

(יח) לו ישמעאל יחיה לפניך, פירוש המלה הזאת בכל מקום
כטעם אם והורכבה במלת לול⁴⁸, וטעמה אם לא, ונכתבה
לפעמים באל"ף⁴⁹, וכן ירכיבו עוד ויאמרו אלו: ואלו לעבדים
ולשפחות (אסתר ז ד), ואלו חיה אלף שנים פעמים (קהלת ו ו).

[44] ע"פ כ"י. 45 שני שלישים. 46 להלן כה, ב. 47 ע"פ כ"י
ובס"ש ליחא. 48 להלן לא, מב. 49 כי לולא התמההנו - שם מג, י.